

PASTEUR4OA – projekt az Európai Unió Open Access politikáinak összehangolására

2014 elején két Európai Unió projekt indult a nyílt hozzáférés előmozdítására: a PASTEUR4OA és a FOSTER. Az előbbinek hazai résztvevője is van: az MTA Könyvtár és Információs Központ.

A nyílt hozzáférés jelentős előnyöket kínál a tudomány számára – a kutatók azonban nem csupán az előnyöket élvezik, de alkalmanként a terheket is viselik. Az országról országra, intézményenként és kutatási alaponként változó követelmények nehezítik a szerzők tájékozódását. Az Európai Bizottság 2012 júliusában kiadott, a tagországoknak szóló ajánlásban foglalkozott az közpénzek felhasználásával folytatott kutatások eredményeihez való nyílt hozzáféréssel.¹ Ajánlott nemzeti Open Access politikák tartalma és megvalósításuk ütemezése a tagállamokon áll – de a Bizottság rendszeres tájékoztatást vár a haladásról.

Minél egységesebbek lesznek az országos politikák, annál erősebb lesz az európai pozíció a kiadókkal szemben, és annál könnyebb dolga lesz a nemzetközi együttműködésekben dolgozó, gyakorta multinacionális kiadók lapjaiban publikáló kutatóknak. A jelenlegi helyzet meglehetősen változatos. A Horizont 2020 keretében folytatott kutatásoknál a publikációk szabaddá tétele a megjelenés után legkésőbb 6 hónappal kötelező a természet-, műszaki és élettudományok területén (a bölcsészet- és társadalomtudományok esetében 12 hónap késleltetés engedhető meg). Az MTA nyílt hozzáféréssel foglalkozó rendelkezése 12 hónapot enged meg – ez a multinacionális kiadók által legtöbbször engedélyezett embargó időtartam. Az MTA – ahogyan az európai egyetemek, tudós társaságok, kutatástámogatók sem – egyedül nem küzdhet eredményesen a multinacionális kiadókkal. S kutatói társadalomnak csak nemzeti, de még inkább uniós szinten van esélye érdekei érvényesítésére.

Az Egyesült Államokban a kormányzati alkalmazottak nem engedhetik át munkaköri tevékenységük keretében készített cikkeik (anyagi) szerzői jogait a kiadóknak – mert azt a kormány birtokolja. Hasonló a helyzet az Egyesült Királyságban, Ausztráliában és Kanadában (csak éppen ezekben az országokban nem a kormányra, hanem a Koronára hivatkoznak – ezt nevezik Crown copyright-nak). A kiadók által kért, a szerzői jogok átengedéséről szóló nyilatkozatokban meg is jelentek az Egyesült Államokra, esetenként a Brit Nemzetközösség említett tagjaira vonatkozó jelölőnégyzetek. Ha a szerző ezekben az országokban közalkalmazott, nem kell az anyagi szerzői jogokat a kiadónak átengednie. Amennyiben egységes Open Access szabályozás jönne létre az Európai Bizottság ajánlásai nyomán, bizonyára hatása lenne a kiadók formanyomtatványaira is. Amíg csak a munkáltató követeli meg a nyílt hozzáférést, a kutatóknak nehéz a kiadókkal alkudozniuk – az egységes európai szabályozás esetén csak a megfelelő kockát kell majd kipipálni.

Az egységes európai Open Access szabályozás létrejöttéhez nem elegendők önmagukban az

1 http://ec.europa.eu/research/science-society/document_library/pdf_06/recommendation-access-and-preservation-scientific-information_en.pdf

Európai Bizottság ajánlásai. A kevés, hatályban lévő törvény jelentősen különbözik – az Olasz és Német törvényt V. Moscon (2013) hasonlítja össze.² A megoldást a PASTEUR4OA FP7-es projekt jelentheti.³ „A tudomány nem ismer országot, mivel a tudás az emberiség birtokában van, a világ világossága.” mondta Louis Pasteur 1876-ban egy pohárköszöntő során. A határokat nem ismerő tudás képzete közel áll a nyílt hozzáférés korlátokat felszámoló gondolatához – így a nagy francia tudóst akár a Steven Harnad által indított mozgalom előfutárának is tekinthetjük. Az „Open Access Policy Alignment Strategies for European Union Research” - röviden PASTEUR4OA – az Európai Unió tagállamainak nemzeti Open Access stratégiáinak és politikáinak harmonizálását kívánja elősegíteni.

A PASTEUR4OA keretében feltérképezik és összehasonlítják a jelenleg hatályban lévő Open Access rendelkezéseket, és regionális konferenciák szervezésével segítik a tudománypolitikusok és tudományirányítók eszmecseréjét. Míg a PASTEUR4OA felülről közelíti meg az Open Access kérdését, társ-projektje, a FOSTER⁴ (Facilitate Open Science Training for European Research) alulról építkezik: a nyílt hozzáféréssel kapcsolatos oktatásokat támogat a kutatók, posztgraduális hallgatók, könyvtárosok számára. Fontos szempont azoknak az oktatása, akik az egyes tagországokban a továbbiakban a megszerzett tudást továbbadhatják, Open Access ismereteket oktathatnak majd. Rendszeresen lehet pályázni a FOSTER projekt által támogatandó Open Access képzések rendezésére, ám támogatás elnyerésére csak nagyobb igényű pályázatoknak van esélye – érdemes lenne Magyarországon összefogni! A következő pályázati felhívás 2014 októberében jelenik meg, 2015-ben rendezendő képzésekre.

*Holl András
MTA Könyvtár és Információs Központ
informatikai főigazgató-helyettes*

2 <http://kluwercopyrightblog.com/2013/12/03/open-access-to-scientific-articles-comparing-italian-with-german-law/>

3 <http://www.pasteur4oa.eu>

4 <http://www.fosteropenscience.eu/>